

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

موسسه آموزش عالی شهید اشرفی اصفهانی

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته حقوق کیفری و جرم شناسی

عنوان

جرم شناسی فضایی مجازی

استاد راهنما

دکتر علی حسین نجفی ابرندآبادی

استاد مشاور

دکتر سید مهدی نقوی

استاد داور

دکتر محمدرضا شادمان فر

نگارش

احسان زورخ

نیمسال دوم ۸۹-۸۸

تأییدیه اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیأت داوران نسخه نهایی پایان نامه آقای احسان زرخ تحت عنوان جرم شناسی فضای مجازی را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آن را که با درجه عالی (نمره ۱۹/۵) دفاع گردیده است، برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کنند.

اعضای هیأت داوران

۱. استاد راهنما دکتر علی حسین نجفی ابرندآبادی

۲. استاد مشاور دکتر سید مهدی نقوی

۳. استاد ناظر دکتر محمدرضا شادمان فر

پیشکش به

آنان که سراب دانش به دریای زور و زر ندهند و هزار بار فروتنی را به نیم جو نهند.

آنان که مگر به راه پیشرفت بشر نخرشند و کالای انسانیت به هیچ نفروشند.

آنان که خشت جان در دیوار میهن نهند و جدا از نام و جاه و کلاه پادشهند.

آنان که روی از دو رویی برتافته‌اند و برای خود جامه راستگویی بافته‌اند.

آنان که در برابر هر سخنی بار شکیبایی اندوزند و همواره آتش درستی و نیکی افروزند.¹

¹ متن حاضر از رسالهٔ دکتری، حسن عالی پور برگزیده شده است.

تقدیم به

پدر و مادر عزیزم

که از هر آنچه داشتند گذشتند و زمینه رشد و بالندگی مرا فراهم نمودند.

برادرانم

که همواره در نومی‌های، امید من بوده‌اند.

سپاسگزاری

به پاس حدیث قدسی « هر که بنده را ارج نهد، خدای را سپاس نگزارده است.» بر خود لازم می‌دانم تا از همه استادان، دوستان، همکاران و خانواده‌ام که در راه این پژوهش مرا یاری دادند، سپاسگزاری کنم.

استاد محترم راهنما جناب آقای دکتر نجفی ابرندآبادی که همواره با شکیبایی و حوصله سختی‌ها را تحمل و با دوراندیشی اینجانب را در نگارش این تحقیق یاری نمودند.

استاد محترم مشاور جناب آقای دکتر سید مهدی نقوی که با حمایت‌ها و دلگرمی‌های بسیارشان راه را بر من هموار نمودند.

اساتید محترم داور جناب آقای دکتر شادمان فر که با نکته‌سنجی‌های خویش کاستی‌ها را بر من هویدا نمودند.

استاد و دوست بسیار بزرگوارم جناب آقای امیرحسین جلالی فراهانی (مدیر کمیته حقوق فناوری مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی)، که با تیزبینی و هوش سرشار خویش در تمامی نگاهشته‌ها و از جمله متن حاضر مرا یاری نمودند؛ چه آنکه ورود اینجانب به مباحث فضای مجازی مرهون زحمات و حمایت‌های بی‌دریغ ایشان است.

دکتر جایشانکار (سردبیر مجله بین‌المللی جرم‌شناسی سایبری) و دکتر گرابوسکی (مسئول کارگروه جرایم سایبری مؤسسه جرم‌شناسی استرالیا) که همواره مرا مورد لطف خویش قرار داده‌اند.

چکیده

گسترش فناوری های رایانه ای و مخابراتی سبب تحقق نسل جدیدی از جرایم شده که خود دارای سازوکار و چهارچوب ویژه ای است که می بایست ویژگی های آن را بررسی نمود و سپس به ارائه راهکار پرداخت؛ مهم ترین رکن، بررسی شاکله این جرایم و کُنشگران آنهاست. این نسل جدید از جرایم به گونه ای هستند که باید تحلیل حقوقی آنها توأم با تحلیل های فنی باشد؛ از اینرو نوشتار حاضر به بررسی زوایای خاص جرایم مجازی از منظر جرم شناسی پرداخته است. برای نیل به این هدف سیر تاریخی جرایم مجازی، سیاست های تقنینی اعمال شده، شناخت عناصر جرایم مجازی، مجرمان و بزه دیدگان آن و نیز بررسی نظریات جرم شناسی در این فضا و تحلیل جرم شناسانه آنها، ضروری است. با این تفاسیر و در جهت نگارش متن حاضر و نیل به اهداف مشروحه فوق از روش تحلیلی- آماری و توأم با مطالعات کتابخانه ای بهره گرفته شده است. به عنوان نتیجه این نگارش بهه این نتیجه رسیدیم که جرایم فضای مجازی در دو دوره اصلی (پیش و پس از شکل گیری شبکه جهانی اینترنت) قابل دسته بندی هستند و گروه های جرم سازمان یافته مجازی نیز وجود دارند. بزه دیدگان فضای مجازی را نیز با توجه به خصوصیات ایشان و ویژگی های فضای مجازی مورد بررسی قرار دادیم و بهترین راه دفاع از آنها را بر مبنای نظریه سبک فعالیت های روزمره باید، پیشگیری وضعی دانست.

واژگان کلیدی

جرم مجازی، جرم شناسی، فضای مجازی، مجرمان مجازی، بزه دیدگان مجازی.

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱
پلان بحث.....	۷
الف) تعریف مسئله.....	۷
ب) سابقه و پیشینه تحقیق.....	۸
پ) ضرورت انجام تحقیق.....	۹
ت) سوالات تحقیق.....	۱۰
ث) فرضیه ها.....	۱۰
ج) اهداف و کاربردهای مورد انتظار.....	۱۱
چ) روش تحقیق.....	۱۱
ح) منطق پلان ارائه شده.....	۱۱

بخش نخست) بازشناسی جرایم فضای مجازی

درآمد.....	۱۴
فصل نخست) سیر تحول جرایم فضای مجازی.....	۱۵
مبحث نخست: پیش از پیدایش شبکه جهانی اینترنت.....	۱۵
گفتار نخست) جرایم مجازی نخستین.....	۱۵
۱) تاریخچه جرایم مجازی.....	۱۵
۲) تعریف نسل اول از جرایم مجازی.....	۱۹
۱-۲) تعریف OECD از جرم مجازی.....	۱۹

- ۱۹-۲) نظرسازمان ملل در رابطه با تعریف جرم مجازی..... ۱۹
- ۲۰-۳) عدم تفاهم بر یک تعریف واحد..... ۲۰
- ۲۱- گفتار دوم) فرآیند جرم انگاری جرایم مجازی..... ۲۱
۱. جرم انگاری جرایم مجازی در ایالات متحده..... ۲۱
- ۱-۱) قانون جرایم رایانه‌ای فلوریدا (۱۹۷۸)..... ۲۲
- ۲-۱) قانون سوء استفاده و کلاهبرداری رایانه‌ای فدرال (۱۹۸۴)..... ۲۳
۲. جرم انگاری جرایم مجازی در آلمان..... ۲۵
۳. جرم انگاری جرایم مجازی در ایران..... ۲۶
- مبحث دوم: پس از پیدایش شبکه جهانی اینترنت..... ۲۸
- گفتار نخست) تعاریف و اصطلاحات مربوط به جرایم این دوره..... ۲۸
- ۱) سیر تاریخی..... ۲۸
- ۲) معمای نامگذاری..... ۳۲
- ۳) تعاریف..... ۳۴
- ۱-۳) جرم سایبری..... ۳۶
- ۲-۳) جرم اینترنتی..... ۳۹
- ۳-۳) جرم دیجیتالی (رقمی)..... ۴۱
- گفتار دوم) ویژگی های جرایم مجازی..... ۴۵
- فصل دوم) جرایم سازمان یافته مجازی..... ۴۹
- مبحث نخست) کلیات و تعاریف..... ۵۰
- گفتار نخست) جرم سازمان یافته..... ۵۰
۱. تعاریف جرم سازمان یافته..... ۵۰

۵۱.....	۲. ویژگی های جرم سازمان یافته.....
۵۲.....	گفتار دوم) جرم سازمان یافته مجازی.....
۵۸.....	مبحث دوم) تقسیم بندی جرایم سازمان یافته مجازی.....
۵۸.....	گفتار نخست) نظریه های مطلق گرا.....
۵۸.....	۱. سازمان یافتگی مطلق جرایم مجازی.....
۵۹.....	۲. عدم امکان سازمان یافتگی جرایم مجازی.....
۶۲.....	گفتار دوم) نظریه های نسبیّت گرا.....
۶۳.....	۱. فعالیت سازمان های جنایی سستی در فضای مجازی.....
۶۸.....	۲. وجود سازمان های جنایی خاص فضای مجازی.....
۷۳.....	۱-۲. ویژگی های گروه های جرم سازمان یافته مجازی خاص فضای مجازی.....
۷۴.....	۲-۲. گروه های جرم سازمان یافته مجازی دولتی.....

بخش دوم) نظریه های جرم شناسانه فضای مجازی

۷۸.....	درآمد.....
۷۹.....	فصل نخست) نظریه های جرم شناسانه بزهدار محور.....
۷۹.....	مبحث نخست) مجرمان فضای مجازی.....
۷۹.....	گفتار نخست) تعریف و دسته بندی مجرمان مجازی.....
۸۱.....	معمای سستی دسته بندی مجرمان مجازی.....
۸۴.....	گفتار دوم) بیان ویژگی های مجرمان مجازی.....
۸۵.....	۱. بی کفایتی اجتماعی، هوشمندی ذهنی مجرمان مجازی.....
۸۶.....	۲. برخورداری مجرمان مجازی از بهره هوشی و دانش فنی بسیار بالا.....

۳. مجرمین مجازی مردان و معمولا جوانان کمتر از ۲۰ سال..... ۸۷
۴. پسران جوان دارای رایانه، مجرمین مجازی بالقوه..... ۸۸
۵. مجرمین مجازی، مجرمین غیرواقعی..... ۸۸
۶. عدم استعمال خشونت توسط مجرمین مجازی..... ۹۰
۷. بررسی مجرمین مجازی در یک نیم‌رخ جرم شناسی..... ۹۱
- مبحث دوم) نظریه های تبیین کننده بزهکاری مجازی..... ۹۲
- گفتار نخست) دیدگاه روان‌پویایی در جرایم مجازی..... ۹۲
۱. نسل جدید هکرها و نظریه روانکاوی فروید..... ۹۲
۲. هک کردن یک رفتار شرطی شده..... ۹۵
۳. نظریه هانس آیسنیک: الگوی برون‌گرایی، روان‌پریشی‌گرایی و روان‌رنجورخویی..... ۹۶
۴. اعمال نظریه‌های یادگیری اجتماعی..... ۹۸
۵. معاشرت ترجیحی و تقویت افتراقی..... ۹۹
۶. نظریه فراگیری اجتماعی آلبرت باندورا..... ۱۰۲
۷. نظریه خشی‌سازی و هک کردن..... ۱۰۴
- گفتار دوم) هک کردن و نظریه‌های شناختی..... ۱۰۶
- ۱) نظریه توسعه اخلاقی کلبرگ..... ۱۰۶
- ۲) نظریه انتخاب منطقی هک کردن..... ۱۰۹
- ۳) هک کردن به عنوان سرگرمی..... ۱۰۹
- ۴) جمع بندی..... ۱۱۴
- فصل دوم) نظریه های جرم شناسانه بزه دیده محور..... ۱۱۶
- مبحث نخست) بزه دیدگان فضای مجازی..... ۱۱۶

- گفتار نخست) تعریف بزه دیدگی مجازی..... ۱۱۹
- گفتار دوم) اقسام بزه دیده بر مبنای نقش آنها در بزه دیدگی..... ۱۲۰
- الف) در فضای واقعی..... ۱۲۰
۱. بزه دیدگان واقعی..... ۱۲۰
۲. بزه دیدگان مؤثر در بزه دیدگی..... ۱۲۱
- ۱-۲) فراهم نمودن آگاهانه موجبات قربانی شدن از سوی بزه دیدگان..... ۱۲۲
- ۲-۲) فراهم نمودن ناآگاهانه موجبات قربانی شدن از سوی بزه دیدگان..... ۱۲۳
- ب) در فضای مجازی..... ۱۲۴
۱. تازه وادهای شبکه‌ای..... ۱۲۴
۲. ساده‌لوح‌ها..... ۱۲۵
۳. ناتوان‌ها و آسیب‌پذیرها..... ۱۲۶
۴. سیبل‌آفرینان..... ۱۲۷
۵. قربانی‌نماها..... ۱۲۷
۶. قربانیان اشتباهی..... ۱۲۸
- مبحث دوم) نظریه‌های تبیین‌کننده بزه دیدگی مجازی..... ۱۲۸
- گفتار نخست) بررسی نظریه‌های موجود در رابطه با بزه دیدگی مجازی..... ۱۳۰
۱. بزه دیدگان جرایم مجازی و نظریه فراگیری..... ۱۳۰
۲. بررسی فرآیند شکل‌گیری نظریه سبک زندگی..... ۱۳۱
- گفتار دوم) تطبیق نظریه سبک‌های زندگی با بزه دیدگان مجازی..... ۱۳۵
۱. سطح دانش زندگی در مجازی..... ۱۳۹
۲. مدت و نوع استفاده از فضای مجازی..... ۱۴۱

۳. نوع و کیفیت ابزارهای مورد استفاده..... ۱۴۲

۴. جنسیت..... ۱۴۳

۵. سن و اشتغال..... ۱۴۳

نتیجه گیری

الف) جمع بندی..... ۱۴۶

فرضیه شماره نخست) جرم شناسی فضای مجازی قابل تحقق است..... ۱۴۶

فرضیه دوم) جرایم فضای مجازی به صورت سازمان یافته نیز قابل تحقق اند..... ۱۴۷

فرضیه سوم) بزهکاران و بزه دیدگان فضای مجازی از تمامی اقشار هستند..... ۱۴۹

فرضیه چهارم) برخی از نظریه های جرم شناسی موجود در فضای مجازی کاربرد دارند..... ۱۵۱

فرضیه پنجم) پاره ای ویژگی های فضای مجازی سبب شکل گیری نظریات خاص این فضا شده اند..... ۱۵۲

ب) پیشنهادات..... ۱۵۳

منابع و مآخذ..... ۱۵۴

مقدمه

پیشرفت خیره‌کننده فناوری اطلاعات در پایان سده بیستم و سال‌های آغازین سده بیست و یکم دگرگونی‌های بی‌شماری را در حوزه‌های گوناگون زندگی بشر پدید آورده است و به راستی دروازه بزرگی را نسبت به جهانی نوین گشوده است. جهانی که می‌توان از آن به فضای مجازی یاد نمود و در شکل‌گیری آن دو عنصر نقشی به سزا دارند، که عبارتند از سیستم رایانه‌ای و شبکه مجازی.

۱) سیستم رایانه‌ای

سیستم رایانه‌ای برگرفته از دو جزء سیستم و رایانه است که در بیشتر موارد به جای همدیگر به کار می‌روند اما با کنکاش در معنای این دو واژه می‌توان دریافت که سه واژه "سیستم"، "رایانه" و "سیستم رایانه‌ای" معنای یکسان ندارند. سیستم واژه‌ای است که در بیشتر دانش‌ها و نیز در بسیاری از امور و فعالیت‌های اجرایی و اداری بر زبان‌ها می‌افتد و بر حسب جایگاه به کارگیری اش دارای معناهای ویژه مانند روش، چهارچوب و هر چیز نظام‌مند است ولی در ارتباط با جهان انفورماتیک مجموعه‌ای از عناصر است که برای انجام یک کنش با یکدیگر کار می‌کنند. یک سیستم سخت‌افزاری متشکل از یک ریزپردازنده، تراشه‌ها و مدارات مرتبط با آن، وسایل ورودی و خروجی، وسایل جانبی؛ یک سیستم عامل متشکل از مجموعه‌ای از برنامه‌ها و فایل‌های داده‌ای یا یک سیستم مدیریت بانک اطلاعاتی که برای

پردازش انواع خاصی از اطلاعات مورد استفاده قرار می گیرد، نمونه هایی از یک سیستم

هستند. (فرهنگ تشریحی اصطلاحات کامپیوتری میکروسافت، ۱۳۸۱، ۷۱۷)

رایانه هر وسیله ای است که قابلیت پردازش اطلاعات را جهت تولید نتیجه مورد نظر دارا باشد. بدون توجه به بزرگی یا کوچکی کامپیوترها، آنها عموماً کارهای خود را در سه مرحله تعریف شده، انجام می دهند: (۱) پذیرش ورودی (۲) پردازش ورودی مطابق با قوانین از پیش تعریف شده (برنامه ها) (۳) تولید خروجی. (همان، ص ۱۶۶) در دو تعریف گفته شده، روشن است که در نزد عرف رایانه دانان، منظور از سیستم همان رایانه است و رایانه هم یک سیستم است و از این رو گاهی به جای هم به کار برده می شوند. تنها خوبی به کار گرفتن واژه "سیستم رایانه ای"، آوردن جنبه های نرم افزاری و سخت افزاری در کنار یکدیگر است.^۱

^۱ دسته بندی رایانه ها روشهای گوناگونی دارد: بر حسب کلاس، کامپیوترها را می توان به صورت ابر کامپیوترهای بزرگ، ابر مینی کامپیوترها، مینی کامپیوترها، ایستگاههای کاری، ریز کامپیوترها یا PDA ها دسته بندی نمود. چنانچه تمامی موارد دیگر (مثلاً عمر ماشین) یکسان باشند، این دسته بندی می تواند نشانگر سرعت، اندازه، هزینه و توانایی های کامپیوتر باشد. بر حسب نسل، کامپیوترهای نسل اول که ارزش تاریخی دارند؛ مثلاً یونیواک و در اوایل دهه ۵۰ میلادی عرضه شدند، بر اساس لامپ های خلاء ساخته شدند. کامپیوترهای نسل دوم، که در اوایل دهه ۶۰ میلادی روی کار آمدند، کامپیوترهایی بودند که در آنها ترانزیستورها جایگزین لامپ های خلاء شدند. کامپیوترهای نسل سوم، که به دهه ۶۰ میلادی مربوط می شوند که در آنها مدارات مجتمع جایگزین ترانزیستورها شدند. کامپیوترهای نسل چهارم، همچون ریز کامپیوترهایی که در اواسط دهه ۷۰ میلادی عرضه شدند، کامپیوترهایی بودند که مجتمع سازی با مقیاس بسیار بزرگ (LSI) امکان گنجاندن هزاران مدار را در یک تراشه آنها فراهم ساخته بود. انتظار می رود که مجتمع سازی با مقیاس بسیار بزرگ (VLSI) با رویه های محاسباتی پیچیده در کامپیوترهای نسل پنجم ترکیب شود؛ مثلاً هوش مصنوعی و پردازش توزیع شده حقیقی. از جهت مد پردازش کامپیوترها یا آنالوگ هستند یا دیجیتال. کامپیوترهای آنالوگ که عموماً در کارهای علمی مورد استفاده قرار می گیرند؛ مقادیر را با سیگنال هایی نمایش می دهند که پیوسته در حال تغییر هستند و در هر لحظه می توانند یکی از بی نهایت مقدار موجود در یک محدوده معین را داشته باشند. کامپیوترهای دیجیتال؛ یعنی نوعی که بیشتر اشخاص آنها را کامپیوتر می پندارند، مقادیر را با سیگنال های گسسته نمایش می دهند- بیت هایی که نمایانگر ارقام باینری صفر و یک هستند. (به نقل از فرهنگ تشریحی اصطلاحات کامپیوتری میکروسافت، ص ۱۶۶)

هم اکنون، واژه "سیستم رایانه ای" در نظام قانونگذاری ایران وارد شده که پیش بینی می شود این به کارگیری افزایش شود از جمله طبق بند و ماده ۲ قانون تجارت الکترونیکی، سیستم رایانه ای هر نوع دستگاه یا مجموعه ای از دستگاههای متصل سخت افزاری - نرم افزاری است که از طریق اجرای برنامه های پردازش خودکار داده پیام عمل می کند.^۲ با توجه به اینکه سیستم رایانه ای، به هر حال، افزار تراکنش اطلاعات است و نیز چون سیستم مخابراتی، بستر پیوند میان کسان را از رهگذر تلفن و دیگر افزارهای ارتباطی گفتاری و شنیداری فراهم می - کند، به یکمی سیستم اطلاعاتی و دومی سیستم ارتباطاتی نیز گفته می شود.^۳

^۲ - طبق بند و لایحه بزه های رایانه ای سیستم رایانه ای، هر نوع دستگاه با مجموعه ای از دستگاههای متصل سخت افزاری - نرم افزاری است که از طریق اجرای برنامه های پردازش خودکار داده عمل می کند. در لایحه، افزون بر سیستم رایانه ای، سیستم مخابراتی نیز به این شرح تعریف شده است: هر نوع دستگاه یا مجموعه ای از دستگاهها برای انتقال الکترونیکی اطلاعات میان یک منبع (فرستنده: منبع نوری) و یک گیرنده یا آشکارساز نوری از طریق یک یا چند مسیر ارتباطی به وسیله قراردادهایی که برای گیرنده قابل فهم و تفسیر باشد. در برابر، قانون تجارت الکترونیکی تعریفی از سیستم مخابراتی پیشنهاد نداده و به سیستم اطلاعاتی پرداخته است. طبق بند ز ماده ۲ سیستم اطلاعاتی سیستمی برای تولید (اصل سازی)، ارسال، دریافت، ذخیره یا پردازش (داده پیام) است. و بر پایه بند ح این ماده (سیستم اطلاعاتی مطمئن) سیستم اطلاعاتی است که:

- ۱ - به نحوی معقول در برابر سوء استفاده و نفوذ محفوظ باشد.
- ۲ - سطح معقولی از قابلیت دسترسی و تصدی صحیح را دارا باشد.
- ۳ - به نحوی معقول متناسب با اهمیت کاری که انجام می دهد پیکربندی و سازماندهی شده باشد.
- ۴ - موافق با رویه ایمن باشد.

^۳ دو اصطلاح سیستم اطلاعاتی و سیستم ارتباطاتی که در نام وزارتخانه ارتباطات و فناوری اطلاعات نهفته است. این برداشت را به ویژه می توان از ماده ۲ قانون وظایف و اختیارات وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات مصوب نوزدهم آذرماه ۱۳۸۲ به منظور اعمال حاکمیت برطیف فرکانس و حفاظت از حقوق رادیویی کشور در سطح منطقه و بین الملل و تمرکز امور سیاستگذاری، تدوین ضوابط و استانداردها و نظارت برحسب اجرای آنها در بخشهای مختلف ارتباطات پستی و مخابراتی نظیر خدمات جدید و متعارف پستی، مخابراتی، ارتباطات فضایی، ارتباطات رادیویی، انتقال داده ها، انتقال صدا و تصویر، سنجش از راه دور، ارتباطات رایانه ای و ایجاد بستر مناسب برای ارتباطات و آمایش و پردازش اطلاعات و روشهای دورسنجی و پشتیبانی آنها و همچنین سیاستگذاری در زمینه توسعه امکانات و خدمات ارتباطی مذکور، هماهنگ با آخرین پیشرفتهای علمی، تجربی و فناوری اطلاعات در جهان، در چارچوب سیاستهای کلی نظام به موجب این قانون نام وزارت

گفتنی است که در قانون جرایم رایانه ای به جای واژه سیستم از واژه "سامانه" بهره گرفته شده است.

۲) شبکه مجازی

در پارسی به عکس عربی، شبکه کمتر در معنای تور یا هر چیز سوراخ دار می آید، بلکه چند موسسه یا دستگاه وابسته به هم را می گویند که در یک رشته کار کنند. (عالی پور، ۱۳۸۶، ۷)

شبکه مجازی نیز معنایی نزدیک به همین را دارد و این واژه هم اکنون به اندازه‌ای کاربرد دارد که هرگاه واژه "شبکه" به تنهایی به کار رود، منظور همان شبکه رایانه‌ای و مجازی است و این به دلیل فرمانروایی بی‌چون و چرای هنجارهای رایانه‌ای و مجازی در زندگی بشر است که همگان وقتی واژگانی چون، داده، اطلاعات، سیستم و شبکه می شنوند، با وجود اینکه اینها عمری بسیار درازتر از رایانه دارند و پیش از این کاربرد عمومی داشته اند، اما در گام نخست پیوند این واژگان با رایانه و فضای سایبر را به یاد می آورند.

شبکه به گروهی از رایانه‌ها و وسایل مرتبط دیگر گفته می شود که به وسیله تسهیلات ارتباطاتی به یکدیگر متصل می شوند. ارتباط موارد مذکور در یک شبکه ممکن است با اتصالات دائمی، مثلا کابل ها، یا اتصالات موقتی چون خطوط تلفن یا دیگر پیوندهای ارتباطاتی باشد. یک شبکه می تواند به کوچکی یک شبکه محلی (LAN)، متشکل از چند رایانه، چاپگر و وسایل دیگر باشد و یا از تعداد زیادی رایانه کوچک و بزرگ که در نقاط

پست و تلگراف و تلفن به (وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات) تغییر می یابد و کلیه وظایف ، اختیارات و مسؤلیتهای وزیر و وزارت پست و تلگراف و تلفن به وزیر و وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات تفویض می گردد .

جغرافیایی مختلف توزیع شده اند، تشکیل شود. (فرهنگ تشریحی اصطلاحات کامپیوتری مایکروسافت، ۱۳۸۱، ۵۱۵)

انواع شبکه مجازی عبارت است از: شبکه حوزه شخصی،^۴ شبکه حوزه محلی،^۵ شبکه حوزه دانشگاهی،^۶ شبکه حوزه مادر شهری،^۷ شبکه حوزه گسترده^۸ و شبکه حوزه جهانی.^۹ این شبکه ها به ترتیب با توجه به اندازه و چگونگی رایانه ها پیشرفت داشته و خودبخود زمینه ساز تراکنش اطلاعات از رهگذر شبکه اینترنت شدند. شبکه اینترنت نیز خود بر سه گونه است: میان شبکه،^{۱۰} فرا شبکه^{۱۱} و جهان شبکه (اینترنت).^{۱۲} بنابراین دیده می شود که ستون اینترنت، شبکه است و بدون پیوند چندین رایانه به همدیگر، نمی توان از شبکه جهانی سخن گفت.

این جهان را عده ای به فضای سایبر^{۱۳} تعبیر نموده اند، حال آنکه این اصطلاح بنابر آنچه در ادامه خواهد آمد، صحیح نیست و دیدگاه عده ای دیگر که نگارنده این رساله نیز در زمره ایشان است و از این محیط به فضای مجازی یاد کرده اند، صحیح ترین عنوان ممکن

⁴ Personal Area Network (PAN)

⁵ Local Area Network (LAN)

⁶ Campus Area Network(CAN)

⁷ Metropolitan Area Network(MAN)

⁸ Wide Area Network (WAN)

⁹ Global Area Network (GAN)

¹⁰ Intranet: یک شبکه خصوصی مبتنی بر پروتکل های اینترنتی چون TCP/IP است اما برای مدیریت اطلاعات یک شبکه یا سازمان طراحی می شود. کاربردهای شامل خدماتی چون توزیع سند، توزیع نرم افزار، دستیابی به بانک های اطلاعاتی و آموزش می شود. دلیل انتخاب این نام، شباهت آن به سایت وب جهانی و مبتنی بودن آن بر همان تکنولوژی است با این تفاوت که صرفاً درون سازمانی است و به اینترنت وصل نیست. (پیشین، ص ۴۰۷)

¹¹ Extranet: ایجاد شکل گسترده تری از اینترانت یک شرکت مجتمع با استفاده از تکنولوژی وب جهانی به منظور آسان شدن برقراری ارتباط بین تامین کنندگان و مشتریان. اکسترانت به مشتریان و تامین کنندگان امکان می دهد تا با دستیابی محدود به اینترانت یک شرکت، به شرکت رابط کاری خود سرعت بخشیده و کارآیی را افزایش دهند. (پیشین، ص ۲۸۹)

¹² www.wikipedia.org/Computer network - Wikipedia, the free encyclopedia.mht

¹³ اصطلاح فضای سایبر (Cyber Space)، برای اولین بار در سال ۱۹۸۲ در یک داستان علمی - تخیلی به کار رفت و در سال ۱۹۹۰ پروفیسور جان پری بارلو به هنگام صحبت در یک کنفرانس آن لاین، از آن استفاده کرد و آن را بر سر زبانها انداخت.

برای این جهان نوین است؛ جهانی که در فرآیندی پر شتاب، که از پویایی دولت‌ها در کنترل و ضابطه مندی آن بیشتر است و مبتنی بر توانایی‌ها و بایسته‌های خدادادی و طبیعی و همین‌طور زیرکی و توان بشر است.

علت این استدلال نیز آن است که حسب تعاریف ارائه شده در خصوص فضای سایر این محیط متشکل از رایانه‌ها و مودم‌ها که رایانه‌ها را به یکدیگر پیوند دهد.^{۱۴} از این رو مبنای این بحث نیز بسیار محدود خواهد شد، حال آنکه در فضای مجازی، بحث پیرامون فضایی خارج از محیط واقعی یا فیزیکی است، محیطی فاقد محدودیت‌های مادی و سیال که در یک لحظه می‌توان در آن از مکانی به مکان دیگر رفت. محیطی متشکل از صفر و یک که افراد می‌توانند در پس آن پنهان شوند. این فضا هم در برگیرنده رایانه‌هاست و هم شبکه‌های ارتباطی چون اینترنت و اینترنت و نیز مشتمل بر دستگاه‌های مخابراتی و ارتباطی است که خود سهم به‌سزایی در شکل‌گیری فضای مجازی دارند و جرایم آن حوزه نیز از اهمیت بالایی برخوردارند. با این وصف به نظر می‌رسد بهترین تعبیر برای این مهم همین موضوع باشد که البته در قسمت معمای نام‌گذاری به تفصیل این موضوع مورد بررسی قرار گرفته است.

این فضا به گونه‌ای در زندگی دولت‌ها و انسان‌ها رخنه یافته که همگان در کوتاه‌ترین زمان از آن بهره‌برده، به سانی که امروزه جهان بدون اینترنت یا رایانه باورنکردنی گشته است. ناتوانی دولت‌ها در ضابطه‌مندی سروق و بایسته فضای مجازی، از ریشه به دلیل شتاب روزافزون رایانه‌ای شدن کارها در سنجش با اقدام‌های قانونی و اجرایی دولت‌هاست، گویی اینکه این

^{۱۴} جهت آگاهی بیشتر در این خصوص ر.ک: امیرحسین جلالی فراهانی، پیشگیری از جرایم رایانه‌ای، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام صادق (ع) ۱۳۸۴، صص ۲۴-۲۶.

بار، ماشین‌ها به کمک فناوری اطلاعات و در بستر فضای مجازی هم‌آوردی سهمگین با انسانها آغازیده اند و حتی گوی سبقت را هم در این بازی ربوده‌اند و در پایان همین ماشین‌ها «بر این باور پا می‌فشارند که چطور انسان می‌تواند جان‌داری را که از خودش باهوش‌تر است، کنترل کند.» (Michael Nagenborg, 2007) دلیل دیگر بر ناتوانی دولت‌ها در کنترل فضای مجازی، در ترسیم دهکده جهانی از سوی شبکه‌های رایانه ای بی‌شمار به هم پیوسته در سطح جهان است، که در عمل دولت‌ها را در آن سوی مرزهایشان جا گذاشته است.

این موارد در کنار ویژگی‌های خاص فضای مجازی که در این نوشتار به تفصیل بدان‌ها پرداخته خواهد شد و نیز ناآشنایی بسیاری با این محیط به عاملی در جهت رشد بزهکاری‌های مجازی بدل شد. با این وصف و پس از گذشت بیش از سه دهه از گسترش فضای مجازی در معنای عام، هنوز بررسی‌های جرم‌شناسانه نسبت به این محیط به شکل گسترده و تخصصی صورت نگرفته و نقاط ضعف بسیار در این حوزه مشاهده می‌شود.

با این وصف ضرورت بررسی و داشتن نگاه جرم‌شناسانه به این فضا و شناخت کنشگران این محیط که همانا بزهکاران و بزه‌دیدگان فضای مجازی هستند امری اجتناب‌ناپذیر می‌باشد. در این نوشتار سعی بر آن بوده تا سیر تکمیلی جرایم مجازی و نیز فرآیند تقنینی مرتبط با این فضا با دیدی جرم‌شناسانه تبیین شود و علاوه بر این دیدگاه‌های جرم‌شناسانه مرتبط با فضای مجازی که بیشتر مبتنی بر مجرمان و بزه‌دیدگان این فضا است، تحلیل شود.

پلان بحث

الف) تعریف مسئله